

УДК: 340:[316.64+316.722]:378.0612:340]:615.15-057.875
DOI: 10.14739/2409-2932.2017.3.113622

I. М. Алексєєва

Правова свідомість і правова культура в контексті правової освіти майбутніх провізорів

Запорізький державний медичний університет, Україна

Однією з визначальних рис людини як біологічного індивіда, який здатний осмислено пізнавати навколишню дійсність та управляти своїми діями, поступками, є свідомість. Залежно від науково-теоретичних підходів чи прикладних потреб заведено диференціювати визначення поняття «свідомість»: побутова або політична, індивідуальна або масова, свідомість шкільної чи студентської молоді тощо. Одним з її різновидів, можливо, найважливішим на сучасному етапі розвитку суспільства та державності, є правова свідомість людини. Проблема формування та функціонування правосвідомості людини є однією з популярних і постійно розроблюваних у низці наукових галузей.

Мета роботи – вивчення стану наукової дослідженості правової свідомості та правової культури студентів – майбутніх провізорів, у контексті правової освіти в умовах університету.

Матеріали та методи. Відповідно до визначеної мети, дослідження базувалось на аналізі міжнародного та національного законодавства, бази даних науково-дослідних розробок Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, вивченні авторських наукових робіт і фахових публікацій із питань формування свідомості людини, правової свідомості та правової культури молоді, зокрема студентської. Методи дослідження – бібліографічний, лінгвістичний, порівняльний, змістовно-правовий аналіз.

Результати. Базовою ланкою суспільства є людина як біологічний індивід, якому притаманні такі психічні утворення, як розум, свідомість і воля. Ці якості забезпечують можливість критично сприймати навколишнє буття, усвідомлювати та визначати своє місце в соціумі, програмувати свою перспективу та скеровувати свої дії згідно з визначеною метою. Специфічною формою свідомості є правова свідомість (правосвідомість) – система відбиття правової дійсності в поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей про право, його місце та роль щодо забезпечення свободи особи та інших загальнолюдських цінностей. Рівень засвоєння членами суспільства правових цінностей (правових норм і принципів, навичок правомірної поведінки, поваги до права тощо), ступінь оволодіння ними та практичного впровадження в життя – це правова культура, що є складовою загальної культури як суспільства загалом, так і його окремого члена, який демонструє рівень правосвідомості та правової активності суспільства.

Висновки. Під час дослідження доведено, що формування, вдосконалення правової свідомості та правової культури потребує студентська молодь як головний носій інтелектуального та фізичного потенціалу нації. Питання формування правової свідомості та правової культури студентів набуває особливого значення, ця категорія молоді має бути сформована не тільки професіоналами високої кваліфікації, а, що не менш важливо, високomorальними, висококультурними та правосвідомими громадянами – дійсною елітою цивілізованого, демократичного суспільства, що проголошено Конституцією України.

Ключові слова: правова свідомість, правова культура, правова освіта, провізори.

Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. – 2017. – Т. 10, № 3(25). – С. 335–341

Правовое сознание и правовая культура в контексте правового образования будущих провизоров

И. Н. Алексеева

Одной из отличительных черт человека как биологического индивида, способного осмысленно познавать окружающую его действительность и управлять своими действиями, поступками, является сознание. В зависимости от научно-теоретических подходов или прикладных нужд принято дифференцировать определение понятия «сознание»: бытовое или политическое, индивидуальное или массовое, сознание школьной или студенческой молодежи и тому подобное. Одним из его разновидностей, возможно, наиболее важным на современном этапе развития общества и государственности, является правовое сознание человека. Проблема формирования и функционирования правосознания человека – одна из самых популярных и постоянно разрабатываемых в ряде научных областей.

Цель работы – исследование состояния научной изученности правового сознания и правовой культуры студентов – будущих провизоров, в контексте правового образования в условиях университета.

Материалы и методы. В соответствии с определенной целью исследование базировалось на анализе международного и национального законодательства, базы данных научно-исследовательских разработок Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, изучении авторских научных работ и профессиональных публикаций по вопросам формирования сознания, правового сознания и правовой культуры молодежи, в частности, студенческой. Методы исследования – библиографический, лингвистический, сравнительный, содержательно-правовой анализ.

Результаты. Базовым звеном общества является человек как биологический индивид, которому присущи психические образования: ум, сознание и воля. Названные качества обеспечивают ему возможность критически воспринимать окружающее бытие, осознавать и определять свое место в социуме, программировать перспективу и направлять свои действия согласно определенной цели. Специфической формой сознания является правовое сознание (правосознание) – система отражения правовой действительности во взглядах, теориях, концепциях, чувствах, представлениях людей о праве, его месте и роли в обеспечении свободы личности и других общечеловеческих ценностей. Уровень усвоения членами общества правовых ценностей (правовых норм и принципов, навыков правомерного поведения, уважения к праву и так далее), степень овладения ими и практическое внедрение в жизнь – это правовая культура. Она является составной частью общей культуры как общества в целом, так и каждого его члена, демонстрирующего уровень правосознания и правовой активности общества.

Выводы. В ходе исследования доказано, что студенческая молодежь как главный носитель интеллектуального и физического потенциала нации нуждается в формировании и совершенствовании правового сознания и правовой культуры. Вопросы формирования правового сознания и правовой культуры студентов приобретают особое значение, эта категория молодежи должна быть сформирована не только как профессионалы высокой квалификации, а, что не менее важно, высококультурными, высококультурными и правосознательными гражданами – действительной элитой цивилизованного, демократического общества, задекларированного Конституцией Украины.

Ключевые слова: правовое сознание, правовая культура, правовое образование, провизоры.

Актуальные вопросы фармацевтической и медицинской науки и практики. – 2017. – Т. 10, № 3(25). – С. 335–341

Legal consciousness and legal culture in the context of legal education of future pharmacists

I. M. Aliksieieva

One of the distinguishing features of man as a biological individual who is able to comprehend meaningfully the reality surrounding him and manage his actions is consciousness. Depending on the scientific-theoretical approaches or applied needs, it is customary to apply a certain differentiation of definitions of the concept of consciousness, for example, everyday or political, individual or mass, the consciousness of school or student youth, and other. One of its varieties, perhaps the most important at the present stage of development of society and statehood, is the legal consciousness of man. The problem of the formation and functioning of the human sense of justice is one of the most popular and constantly developed in a number of scientific fields.

The purpose of the work is to study the state of scientific knowledge of the legal consciousness and legal culture of student, future pharmacists in the context of legal education in the university.

Materials and methods. According to a specific goal, the research was based on the analysis of international and national legislation, the database of scientific research developments of the National Library of Ukraine V. I. Vernadsky, the study of author's scientific works and professional publications on the formation of consciousness, legal consciousness and legal culture of youth, in particular, student. Methods of research – bibliographic, linguistic, comparative analysis, content-legal analysis.

Results. The basic link of society is a person, as a biological individual, to which such mental entities as mind, consciousness and will are inherent. These qualities enable it to critically perceive the surrounding being, to realize and determine its place in the society, to program its perspective and direct its actions according to a specific goal. A specific form of consciousness is legal consciousness (legal awareness) – the system of reflecting the legal reality in views, theories, concepts, feelings, people's ideas about law, its place and role in ensuring the freedom of the individual and other universal values. The level of assimilation by members of society of legal values (legal norms and principles, skills of lawful behavior, respect for law, etc.), the degree of mastering them and their practical implementation is a legal culture. It is an integral part of the general culture of both the society as a whole and its member, demonstrating the level of rightness and legal activity of society.

Conclusions. During the research it was proved that the formation and improvement of the legal consciousness and legal culture is required by student youth, as the main bearer of the intellectual and physical potential of the nation. The issues of formation of legal consciousness and legal culture of students acquires special significance; these categories of youth should be formed not only by professionals of high qualification, but also by highly moral, highly cultured and law-conscious citizens – the real elite of a civilized, democratic society declared by the Constitution of Ukraine.

Key words: legal consciousness, legal culture, legal education, pharmacists.

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice 2017; 10 (3), 335–341

Однією з визначальних рис людини як біологічного індивіда, який здатний осмислено пізнавати дійсність, що його оточує, та управляти своїми діями, поступками, є свідомість. Залежно від науково-теоретичних підходів чи прикладних потреб заведено застосовувати певну диференціацію визначень поняття свідомості, наприклад, побутова або політична, індивідуальна або масова, свідомість шкільної чи студентської молоді тощо. Одним з її різновидів, можливо, найважливішим на сучасному етапі розвитку суспільства та державності, є правова свідомість людини.

Проблема формування, функціонування правосвідомості людини є однією з популярних і постійно розроблюваних у низці наукових галузей.

Зміст, структуру, функції правосвідомості на загальнотеоретичному рівні досліджували С. С. Алексєєв, О. О. Алексєєв, О. В. Зайчук, О. А. Лукашева, Н. М. Оніщенко, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, І. Ф. Рябко, О. Ф. Скакун, І. Є. Фарбер, М. В. Цвік та інші вчені-правознавці.

Правосвідомості як категорії філософії права присвячені роботи С. С. Алексєєва, О. О. Бандури, В. А. Бачиніна, В. В. Головченка, О. Г. Данильяна, О. А. Івакіна, Ю. Ю. Калі-

новського, В. С. Ковальського, С. І. Максимова, Н. І. Неліпи, М. І. Неліпи та інших науковців.

Професійну свідомість вивчали, зокрема, В. П. Андропов (лікаря), Г. В. Акопов, Є. І. Ісаєв, Л. В. Римар (педагога), Т. В. Акопов, Н. О. Кучеровська, Н. Ф. Шевченко (психолога, практичного психолога), О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун, П. В. Макушев (працівника органів внутрішніх справ), Ю. М. Грошевий, С. П. Бочарова, Є. В. Землянська (судді та інших учасників судочинства), Т. Д. Жукова (бібліотекаря), В. М. Коробка (слідчого), Н. Я. Соколов (юриста) та інші.

Таке суспільне явище, як свідомість студентської молоді, досліджували в галузях філософії, психології, педагогіки відповідно В. М. Дашкевич, М. Ф. Шевченко, В. І. Плахтєєва та інші.

Питання правової свідомості студентської молоді розроблювали Я. В. Кічук, Н. А. Ткачова, І. А. Романова (педагогіка), С. В. Кострюков (філософія), М. М. Цимбалюк (право) та інші.

За електронним каталогом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського нами досліджено май-

же 600 науково-дослідних робіт за тематикою «Правова свідомість – правова культура – правова освіта – правове виховання». У підсумку виявили тільки одну наукову роботу О. Я. Андрійчук (педагогіка), що присвячена гуманізму медиків. Стосовно студентів – майбутніх провізорів, жодної наукової розробки з означених вище питань нами не виявлено.

Зважаючи на соціальну роль і значення фармації, з урахуванням специфіки професійної діяльності провізорів, питання формування правової свідомості та правової культури студентів, на нашу думку, підлягає окремому науковому вивченню та дослідженню.

Мета роботи

Вивчення стану наукової дослідженості правової свідомості та правової культури студентів – майбутніх провізорів, у контексті правової освіти в умовах університету.

Матеріали і методи дослідження

Відповідно до визначеної мети дослідження базувалось на аналізі міжнародного та національного законодавства, бази даних науково-дослідних розробок Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, вивченні авторських наукових робіт і фахових публікацій із питань формування свідомості людини, правової свідомості та правової культури молоді, зокрема студентської.

Методи дослідження – бібліографічний, лінгвістичний, порівняльний аналіз, змістовно-правовий аналіз.

Результати та їх обговорення

Генеральна Асамблея ООН у Загальній декларації прав людини констатувала, що вільний і повний розвиток особи можливий тільки в суспільстві [1].

Базовою ланкою суспільства є людина як біологічний індивід, якому притаманні такі психічні утворення, як розум, свідомість і воля. Названі якості забезпечують їй можливість критично сприймати навколишнє буття, усвідомлювати та визначати своє місце в соціумі, програмувати свою перспективу та скеровувати свої дії згідно з визначеною метою [2].

Керує поведінкою людей, регулює їхні вчинки в усіх сферах життєдіяльності свідомість людини, яка проявляється у здатності не тільки пізнавати світ, але й усвідомлювати його, наповнювати сенсом і суб'єктивним значенням, узгоджувати отримані знання з цілями власного існування. Вичленюють дві форми свідомості – індивідуальну та суспільну [3].

Специфічною формою свідомості є правова свідомість (правосвідомість) - система відбиття правової дійсності в поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей про право, його місце та роль щодо забезпечення свободи особи та інших загальнолюдських цінностей [4].

За ступенем узагальнення правосвідомість заведено диференціювати на індивідуальну, групову та суспільну. Індивідуальна свідомість щодо суспільної має основоположний характер. У сфері індивідуальної свідомості здійснюється

відбиття державно-правових та інших соціальних умов, усвідомлення значущості в конкретних умовах певних правових ідей, принципів, необхідності створення на їхній основі відповідних юридичних норм. На основі індивідуальної правосвідомості формується ставлення кожної людини до цих норм і, відповідно, здійснюються окремі поступки, утворюється лінія поведінки окремого учасника правовідносин, утверджується чи порушується правопорядок.

Правова свідомість особи (індивідуальна свідомість) відбивається в низці взаємопов'язаних компонентів:

- 1) знання про право як регулятор суспільних відносин;
- 2) уявлення про власні права та свободи, обов'язки, відповідальність, а також види діяльності, регульовані правом;
- 3) ставлення до правових явищ (права взагалі, вимог конкретних норм права, юридичних установ та їхньої діяльності тощо);
- 4) установки на здійснення юридично значущих дій [5].

Правосвідомість не просто відбиває у правових категоріях дійсність чи формує відповідні знання, але й спрямовує суб'єктів суспільних відносин на певні зміни у правовому середовищі, прогнозує, моделює їх. Від її рівня, якості, характеру, змісту залежить те, якою буде поведінка людини в суспільстві: правомірною та соціально корисною чи неправомірною та соціально шкідливою, небезпечною.

Соціальне значення правосвідомості проявляється через її основні функції:

- когнітивну (пізнавальну, інформаційну) – без інформації про закон не може сформуватись і ставлення до нього;
- правотворюючу (ціннісну, емоційну) – в нормативно-правових актах правосвідомість законодавчих органів держави та суспільства взагалі;
- регулюючу (настановну) – у співвідношенні поведінки людей із чинною в суспільстві системою правових приписів (дозволів і заборон) [6].

Розуміння правосвідомості та психологічного механізму його формування важливе для їхнього корегування згідно з конкретними умовами життєдіяльності суспільства. Особливого значення це набуває в умовах реформаторської діяльності держави, що призводить до змін у системі суспільних відносин, законодавстві, організації та управлінській діяльності державного механізму. А це потребує засвоєння нових правил поведінки, їх оцінювання, вироблення позитивного ставлення до нововведень та, відповідно, установки на правомірну поведінку. А тому реальні зміни державно-правового та суспільного життя можливі тільки при зміні психічної конституції людини на основі знання принципів індивідуальної психології особи, механізму формування її правосвідомості та використання цих знань для таких перетворень.

Як відзначає М. В. Гладких, потрібне глибоке розуміння індивідуальної психології та, відповідно, індивідуальної правосвідомості як специфічної форми психічної діяльності. Індивідуальний рівень розгляду правосвідомості дає можливість виявляти причини внутрішніх протиріч, зовнішніх колізій і конфліктів, визначати шляхи їх усунення та на цій основі розробляти механізм правомірної поведінки [7].

Засвоєння членами суспільства законів, правових знань і вимог, що визначають міру можливої та належної поведінки, усвідомлення своїх прав і соціально прийнятних способів їх реалізації, а також розуміння складних правових взаємин між різними людьми, їх групами та соціальними інститутами призводить до формування індивідуальної правосвідомості – системи знань, оцінок та уявлень про правопорядок суспільства, а також установок правозастосовної поведінки [8].

Зміст правосвідомості окремо взятої людини залежить від характеру й обсягу отриманого правового досвіду, тобто від ступеня освоєння домінуючої правової культури суспільства та субкультур його конкретних соціальних груп.

Як основні механізми формування правосвідомості виступають:

– ідентифікація – ототожнення індивіда з іншою людиною, яка породжує відтворення поведінки, думок і почуттів іншої особи;

– навіювання – особливий вид емоційно-вольового цілеспрямованого, але необґрунтованого впливу однієї людини на іншу або групу людей;

– зараження – несвідома (мимовільна) схильність індивіда до певних психологічних станів, при яких відбувається некритичне сприйняття будь-якої інформації, почуттів;

– наслідування – спосіб впливу людей один на одного, в результаті якого відбувається неусвідомлене відтворення особистісних і поведінкових рис партнерів;

– переконання – метод впливу на свідомість особистості через звернення до її власного критичного судження для формування певних поглядів і світогляду загалом [9].

Інститутами формування правосвідомості є сім'я, школа, вищі навчальні заклади, соціальні групи, трудові колективи, засоби масової інформації.

Освоєння правових цінностей і норм спочатку відбувається переважно на підсвідомому рівні, тобто копіюванням моделі соціальної поведінки у процесі соціалізації. У разі наявності сприятливих умов правової соціалізації особистості (розвиток у родині правослухняних громадян, цілеспрямоване правове навчання та виховання у школі, спілкування в підлітковому та юнацькому віці у просоціальних групах однолітків тощо) відбувається досягнення високого рівня індивідуальної правосвідомості. При цьому достатньою мірою розвиненими виявляються всі структурні компоненти правосвідомості: інтелектуальний (пізнавальний), оцінювальний (емоційний) і поведінковий (мотиваційно-вольовий) [10].

Щодо становлення української правової свідомості, як зазначає Ю. М. Дмитрієнко, воно відбувається за національного суспільства, що трансформується у світове. Центром її становлення є Конституція – Основний закон України, що сприйняла базові положення Загальної декларації прав людини. Її вихідні положення про соціальну справедливість є ідеалом української правової свідомості. Поступово ці ідеали втілюються в норми чинного законодавства, що є основою механізму правового регулювання суспільних відносин на засадах соціальної справедливості [11].

Рівень засвоєння членами суспільства правових цінностей (правових норм і принципів, навичок правомірної поведінки, поваги до права тощо), ступінь оволодіння ними та практичного їх впровадження в життя – це права культура. Вона є складовою загальної культури як суспільства загалом, так і його окремого члена, який демонструє рівень правосвідомості та правової активності суспільства. У розвиненій правовій культурі виокремлюють три взаємопов'язані ланки: права обізнаність (компетентність), позитивне психологічне ставлення до права (згода з ним), включення правових положень у систему власних ціннісних орієнтацій, мотиваційну підсистему особи, що проявляється у правомірній поведінці [12].

Правову культуру вважає одним із найважливіших елементів правової системи суспільства та неодмінною умовою нормального функціонування держави С. В. Береза [13].

Аналізуючи значення правової культури в житті сучасного українського суспільства, О. А. Коломієць відзначає, що вона є:

по-перше, своєрідною формою гармонійного розвитку людини, пов'язаною як зі створенням власне правових цінностей, що збагачують особистість, так і з наданням суспільству необхідних юридичних умов для спокійного та впорядкованого розвитку;

по-друге, осередком накопичених людством юридичних цінностей. Вона – їхній зберігач, селекціонер, генератор і ретранслятор на інші сфери суспільних відносин. Руйнування культурного шару права загрожує непоправними втратами в державно-політичній самосвідомості нації, здатністю породити хаос і свавілля в суспільних відносинах;

по-третє, практично єдиною глобальною формою, через яку відтворюється цінність і своєрідність національних правових феноменів: державності, правопорядку, правової системи [14].

На думку І. В. Дмитрієнка, важлива особливість правової культури полягає в тому, що вона є своєрідним, нормативно зобов'язувальним засобом, котрий спонукає до певних цілеспрямованих дій та акцій у сфері національних правових інтересів і цінностей. Вона в сукупності з нормами права визначає межі й форми поведінки людей у національних і міжнародних відносинах. Це дає можливість говорити про важливе практичне призначення такої духовної сфери, якою є права культура в її національній зумовленості [15].

Розглядаючи правову культуру особи, В. Площенко відзначає такі її складові, як правосвідомість, розуміння принципів права, повагу до нього, впевненість у справедливості законів, юридичних прав, обов'язків та інших правових явищ, а також правову активність [16].

У контексті трансформаційних стратегій Ю. А. Зубок і В. І. Чупров розглядають правову культуру молоді як стримувальну форму, в якій обмежується та витісняється антигромадська й антиправова поведінка [17].

Наведені позиції науковців і дослідників свідчать, що права культура – явище багатогранне та динамічне. Об'єктивні закономірності розвитку суспільства вимагають її постійного підвищення шляхом системи заходів, що

спрямовані на формування активної та свідомої поведінки громадян. У цьому, вважаємо, полягає загальне суспільне значення правової культури. Суб'єктивна ж мотивація громадян щодо підвищення правової культури - інтерес кожної особи до питання демократичного розвитку своєї держави та суспільства. Підвищенню правової культури суспільства сприяє підвищення правосвідомості та активності людей, створення належних умов для набуття широкими верствами населення правових знань і навичок щодо їхнього застосування, запобігання порушень законодавства.

Як свідчить історія, нікого не можна зробити вільним і щасливим проти його власного бажання. Тільки вільне, а не за примусом, утілення в життя прав, свобод та обов'язків людей забезпечує демократичний образ життя, характеризує цивілізоване суспільство як суспільство правопорядку. А гарантованість прав і свобод людини забезпечується знаннями та активною життєвою позицією кожної людини, громадянина щодо, насамперед, своїх власних прав і свобод.

На нашу думку, проблеми розбудови громадянського суспільства, демократичної та правової держави безпосередньо пов'язані з розвитком правової свідомості та правової культури населення, оскільки саме ці чинники є соціальною гарантією реалізації принципу верховенства права в суспільстві. Зважаючи на це, має постійно зростати мотивація активного формування правової свідомості та правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин.

У Конституції України зафіксовано: Україна є суверенна та незалежна, демократична, соціальна, правова держава [18]. Водночас реалії нашого життя свідчать, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства та державності це – ідеал, мета розвитку української держави.

Для демократичної держави, насамперед, характерним є здійснення політичної влади методами переконання, узгодження, законності, парламентаризму та правового примусу. При цьому права та свободи людини й громадянина всебічно гарантовані та захищені, закон панує в усіх сферах суспільного життя [19].

Науковою теорією права держава визначена вищою формою політичної організації суспільства. Окрім загальних принципів держави, для неї характерні певні специфічні принципи, зокрема:

- пріоритет (панування) права;
- забезпечення режиму строгої законності в державі та суспільстві;
- взаємна відповідальність особи (громадянина) та держави;
- формування громадянського суспільства шляхом функціонування широкої системи інституцій громадського самоврядування поряд із державою;
- конституційне закріплення основних прав і свобод людини й громадянина та їх фактична гарантованість;
- висока правова культура та правосвідомість громадян і посадових осіб [5, 19–21].

Як слушно зауважує І. Голосніченко, побудова правової держави без поліпшення правової культури та підвищення рівня правосвідомості громадян України є неможливою [22].

На жаль, як свідчать життєві приклади та наукові публікації, сучасний стан правової свідомості та правової культури нашого суспільства далекий від бажаного та суттєво відстає від європейських стандартів. Так, В. Головченко та А. Потьомкін у своїх дослідженнях відзначають наявність гострої проблеми нігілістичного ставлення громадян до права та правових цінностей, що ними охороняються; зниження рівня правової свідомості української молоді та відкрити неповагу до людей, незалежно від їхнього віку або соціального статусу; зростаючу бездуховність, особливо серед молоді, що призводить до порушення не тільки дисципліни, а й прав і свобод людини та громадянина [23].

Оцінюючи нинішній рівень правової культури українського суспільства як елемента загальної культури та одного з головних показників рівня його розвитку, А. Кутиркін вважає, що наразі вона перебуває тільки на стадії формування та потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення та активного розвитку [24].

З урахуванням наведеного вище, виникає питання стосовно ролі самих громадян України в розбудові демократичної, соціальної та правової держави. Зі світового досвіду вбачається певна закономірність, як-от: краще живуть ті народи, які мають кращий соціальний порядок. А такий порядок, як основа загального добробуту, породжується соціальною культурою людей, що містить, зокрема їхню політичну, економічну, правову та моральну культуру. Звідси, вважаємо, можна зробити логічний висновок – проблеми правопорядку в Україні є наслідком кризи правової культури її громадян у широкому значенні цього поняття.

Виправлення такої ситуації, наприклад, О. Костенко вбачає в цілеспрямованому формуванні в людей правової культури, характерним для якої є узгодженість їхньої волі та свідомості з природними законами суспільного життя (законами природного права) шляхом запровадження нової концепції правового виховання [25].

У галузі охорони здоров'я, як вважають Я. Радиш і Н. Мезенцева, формуванню високого рівня правової культури та правової свідомості сприятимуть, у тому числі, утвердження в Україні базових загальнолюдських цінностей; провадження державної політики, в основу якої мають бути покладені права та свободи людини як найвищої суспільної цінності; всебічний захист прав та інтересів особи; формування системи правової освіти та правового виховання населення, створення умов для правової самоосвіти громадян [26].

На наш погляд, фаховий статус працівників фармацевтичної сфери, їхня належність до найбільш соціально орієнтованої та значущої галузі – охорони здоров'я населення, об'єктивно зумовлює як високу довіру до них у суспільстві, так і найвищу морально-етичну відповідальність за результати своєї діяльності. З огляду на це, держава повинна прагнути, щоб ця категорія фахівців була не тільки високопрофесійною, а, передусім, високоморальною, висококультурною та правосвідомою. Це – невіддільні якості, котрі притаманні дійсній еліті суспільства, яка своїми знаннями, умінням і прикладом повинна брати участь у формуванні свідомості та культури українського суспільства.

Системне, цілеспрямоване та дійсно ефективне формування правової свідомості та правової культури майбутніх фахівців фармації може забезпечити права освіта студентів, що належним чином інтегрована в систему вищої спеціальної освіти.

Висновки

1. Проблеми розбудови громадянського суспільства, демократичної, правової держави в Україні безпосередньо пов'язані з розвитком правової свідомості та правової культури населення як чинників суспільної гарантії реалізації принципу верховенства права в реформуванні та діяльності держави.

2. Першочергової уваги в питанні формування та удосконалення правової свідомості та правової культури потребує

студентська молодь як головний носій інтелектуального та фізичного потенціалу нації, а також єдине джерело поповнення високопрофесійних трудових ресурсів національної економіки.

3. Ураховуючи надзвичайну соціальну роль і значення фармації, соціально орієнтовану специфіку професійної діяльності її фахівців, питання формування правової свідомості та правової культури студентів-фармацевтів набуває особливого значення. Держава повинна прагнути, щоб ця категорія молоді була сформована не тільки професіоналами високої кваліфікації, а, що не менш важливо, висококультурними, висококультурними та правосвідомими громадянами – дійсною елітою цивілізованого, демократичного суспільства, що задеклароване Конституцією України.

Список літератури

- [1] Загальна декларація прав людини. Резолюція 217A(III) від 10.12.1948 р. Генеральна Асамблея ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
- [2] Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua/books/20/6/2/401.html>.
- [3] Киричок О.Б. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / О.Б. Киричок. – Полтава : РВВ ПДАА, 2010. – 381 с. – Режим доступу: http://www.umsa.edu.ua/lecture/philosophy/kaf_philosophidruchkirychok.pdf.
- [4] Батуркин В.Г. Понятие и структура правового сознания / В.Г. Батуркин // История государства и права. – 2004. – №5. – С. 19–21.
- [5] Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права : учебник / М.Н. Марченко. – М. : Проспект, 2008. – 768 с.
- [6] Проблемы теории государства и права. Правосознание, правовая культура и правовое воспитание : учебник [Электронный ресурс] / под ред. В.М. Сырых. – М. : Эксмо, 2008. – 528 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/627801/>.
- [7] Гладких М.В. Психологический механизм формирования индивидуального правосознания [Электронный ресурс] / М.В. Гладких. – Режим доступа: http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=1208.
- [8] Венгеров А.Б. Теория государства и права : учебник [Электронный ресурс] / А.Б. Венгеров. – 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с. – Режим доступа : <http://www.yuridlit.narod.ru>.
- [9] Алексеев С.С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования [Электронный ресурс] / С.С. Алексеев. – М. : НОРМА— ИНФРА – М., 1998. – 2000 с. – Режим доступа: <http://pravo.biz.ua/content/056/0002.htm>.
- [10] Коновалова В.О. Юридична психологія : підручник / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 240 с.
- [11] Дмитрієнко Ю.М. Дві вісі формування української правової свідомості та культури [Електронний ресурс] / Ю.М. Дмитрієнко // Форум права. – 2012. – №2. – С. 221–241. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12djmpct.pdf>.
- [12] Общая теория права и государства : учебник [Электронный ресурс] / под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 520 с. – Режим доступа: <http://www.yuridlit.narod.ru>.
- [13] Береза С.В. Правова культура: поняття та загальна характеристика / С.В. Береза // Держава і право. – К., 2005. – Вип. 28. – С. 94.
- [14] Коломієць О.А. Правова культура в житті українського суспільства на сучасному етапі / О.А. Коломієць // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 2(25). – С. 250–253.
- [15] Дмитрієнко І.В. Чому українська правова культура? [Електронний ресурс]. / І.В. Дмитрієнко // Форум права. – 2011. – №4. – С. 201–207. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11divkpk.pdf>.
- [16] Площенко В. Правова культура в умовах розбудови незалежної України: поняття, структура / В. Площенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Л., 2002. – Вип. 13. – С. 55–59.
- [17] Зубок Ю.А. Правовая культура молодежи в ракурсе трансформационных стратегий / Ю.А. Зубок, В.И. Чупров // Социс. – 2006. – №6. – С. 46.
- [18] Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 1.
- [19] Теория государства и права: учебник / отв. ред. В.Д. Перевалов. - 3-е изд., перераб. и доп. - М. : Норма, 2008. - 496 с.
- [20] Великий енциклопедичний юридичний словник / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. - К. : Юридика думка, 2007. - 992 с.
- [21] Теория права и государства : учебник / отв. ред. А.С. Васильев. - 2-е изд. - Х. : Одиссей, 2007. - 480 с.
- [22] Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави / І. Голосніченко // Право України. – 2005. – №4. – С. 25.
- [23] Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів / В. Головченко, А. Потьомкін // Право України. – 2006. – №4. – С. 100–103.
- [24] Кутиркін А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України / А. Кутиркін // Право України. – 2008. – №3. – С. 122–125.
- [25] Костенко О. Юридична освіта і правове виховання як засоби забезпечення правопорядку (щодо юридичної освіти і правового виховання “соціально-натуралістського” типу) [Електронний ресурс] / О. Костенко // Право України. – 2011. – №8. – Режим доступу: <http://www.info-pressa.com/magazine-2.html>.
- [26] Радич Я. Правова культура медичних працівників, як чинник стабілізації державного управління системою охорони здоров'я України (2011) [Електронний ресурс] / Я. Радич, Н. Мезенцева. – Режим доступу: http://ukreferat.at.ua/load/pravova_kultura_medichnikh_pracivnikiv/1-1-0-38.

References

- [1] Heneralna Asambleia OON (1948) Zagalna deklaratsiia prav liudyny. Rezoliutsiia 217A(III) vid 10.12.1948 [Resolution of the General Assembly of the United Nations Universal Declaration of Human Rights from December, 12 1948]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].

- [2] Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Retrieved from <http://ukrlibrary.com.ua/books/20/6/2/401.html>. [in Ukrainian].
- [3] Kyrychok, O. B. (2010). *Filosofia [Philosophy]*. Poltava: Retrieved from http://www.umsa.edu.ua/lecture/philosophy/kaf_philosophidruhchkyrychok.pdf. [in Ukrainian].
- [4] Baturkin, V. G. (2004). Ponyatie i struktura pravovogo soznaniya [The concept and structure of legal consciousness]. *Istoriya gosudarstva i prava*, 5, 19–21 [in Russian].
- [5] Marchenko, M. N. (2008). *Problemy teorii gosudarstva i prava [Problems of the theory of state and law]*. Moscow: Prospekt [in Russian].
- [6] Syrykh, V. M. (Ed). (2008). *Problemy teorii gosudarstva i prava. Pravosoznanie, pravovaya kultura i pravovoe vospitanie [Problems of the theory of state and law. Legal awareness, legal culture and legal education]*. Moscow: E'ksmo. Retrieved from <http://www.twirpx.com/file/627801/>. [in Russian].
- [7] Gladkikh, M. V. (2011) Psikhologicheskij mekhanizm formirovaniya individual'nogo pravosoznaniya [The psychological mechanism of formation of individual sense of justice]. Retrieved from http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=1208. [in Russian].
- [8] Vengerov, A. B. (2000). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]*. Moscow: Yurisprudenciya. Retrieved from <http://www.yuridlit.narod.ru>. [in Russian].
- [9] Alikseev, S. S. (1998). *Pravo. Azbuka. Teoriya. Filosofiya. Opyt kompleksnogo issledovaniya. [Right. The alphabet. Theory. Philosophy. Experience in complex research]*. Moscow: NORMA-INFA–M. Retrieved from <http://pravo.biz.ua/content/056/0002.htm>. [in Russian].
- [10] Konovalova, V. O. & Shepitko, V. Yu. (2008). *Yurydychna psykholohiia [Legal psychology]*. Kharkiv: Pravo. Retrieved from <http://www.student-lib.net/index.php?page=0-631-632>. [in Ukrainian].
- [11] Dmytrienco, Yu. M. (2012). Dvi visi formuvannya pravovoi svidomosti ta kultury [Two axes of the formation of Ukrainian legal consciousness and culture]. *Forum prava*, 2, 221–241. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12djmpct.pdf>. [in Ukrainian].
- [12] Lazarev, V. V. (Ed.). (2001). *Obshchaya teoriya gosudarstva i prava [General theory of law and state]*. Moscow: Yurist. Retrieved from <http://www.yuridlit.narod.ru>. [in Russian].
- [13] Bereza, S. V. (2012). Pravova kultura: poniattia ta zahalna kharakterystyka [Legal Culture: Concept and General Characteristics]. *Derzhava i pravo*, 28, 94 [in Ukrainian].
- [14] Kolomiets, O. A. (2010). Pravova kultura v zhytti ukrainskoho suspilstva na suchasnomu etapi [Legal culture in the life of Ukrainian society at the present stage]. *Naukovi pratsi MAUP*, 2(25), 250–253 [in Ukrainian].
- [15] Dmytriienko, I. V. (2011). Chomu ukrainska pravova kultura? [Why Ukrainian legal culture?]. *Forum prava*, 4, 201–207 Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11divkpk.pdf>. [in Ukrainian].
- [16] Ploshchenko, V. (2002). Pravova kultura v umovakh rozbudovy nezaleznoi Ukrainy: poniattia, struktura [Legal culture in terms of developing an independent Ukraine: concept, structure]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy*, 13, 55–59 [in Ukrainian].
- [17] Zubok, Yu. A. & Chuprov, V. I. (2006). Pravovaya kultura molodezhi v raketse transformacionnykh strategiy [The legal culture of youth in the context of transformational strategies]. *Socis*, 6, 46 [in Russian].
- [18] Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. [Constitution of Ukraine from June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, 1 [in Ukrainian].
- [19] Perevalov, V. D. (Ed.). (2008). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]*. Moscow: Norma [in Russian].
- [20] Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (2007). *Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk [Great encyclopedic legal dictionary]*. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
- [21] Vasil'iev, A. S. (Ed.). (2007). *Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]*. Kharkiv: Odissey [in Russian].
- [22] Holosnichenko, I. (2005). Pravosvidomist i pravova kultura u rozbudovi Ukrainy derzhavy [Legal awareness and legal culture in the development of the Ukrainian state]. *Pravo Ukrainy*, 4, 25 [in Ukrainian].
- [23] Golovchenko, V. & Potomkin, A. (2006). Pravovi mekhanizmy formuvannya pravosvidomosti studentiv [Legal mechanisms of formation of students' legal awareness]. *Pravo Ukrainy*, 4, 100–103 [in Ukrainian].
- [24] Kutyrkin, A. (2008). Shliakhy rozvytku teorii ta praktyky pravovogo vykhovannya naselennia Ukrainy [Ways of development of the theory and practice of legal education of the population of Ukraine]. *Pravo Ukrainy*, 3, 122–125 [in Ukrainian].
- [25] Kostenko, O. (2011). Yurydychna osvita i pravove vykhovannya yak zasoby zabezpechennia pravoporiadku (shchodo yurydychnoi osvity i pravovoho vykhovannya «sotsialno-naturalistskoho» typu) [Legal education and legal education as a means of ensuring law and order (concerning legal education and legal education of a “social-naturalistic” type)]. *Pravo Ukrainy*, 8. Retrieved from <http://www.info-prensa.com/magazine-2.html>. [in Ukrainian].
- [26] Radysh, Ya. & Miezienseva, N. (2011). *Pravova kultura medychnykh pratsivnykiv, yak chynnnyk stabilizatsii derzhavnoho upravlinnia sustemoiu okhorony zdorovia Ukrainy [The legal culture of health workers as a factor in stabilizing public administration through the health care system of Ukraine]*. Retrieved from http://ukrreferat.at.ua/load/pravova_kultura_medichnikh_pracivnikov/1-1-0-38. [in Ukrainian].

Відомості про автора:

Алексеева І. М., канд. фарм. наук, доцент каф. управління і економіки фармації, медичного та фармацевтичного правознавства, Запорізький державний медичний університет, Україна.

Сведения об авторе:

Алексеева И. Н., канд. фарм. наук, доцент каф. управления и экономики фармации, медицинского и фармацевтического правоведения, Запорожский государственный медицинский университет, Украина.

Information about author:

Aliksieieva I. M., Ph.D., Associate Professor, Department of Management and Economics of Pharmacy, Medical and Pharmaceutical Law, Zaporizhzhia State Medical University, Ukraine.

E-mail: zapgur@ukr.net

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of Interest: author has no conflict of interest to declare.

Надійшло до редакції / Received: 04.09.2017

Після доопрацювання / Revised: 08.09.2017

Прийнято до друку / Accepted: 28.09.2017